

Where do WE go from HERE?¹

เก่งกิง กิติเรียงลาภ

งานแสดงชิ้นล่าสุดของปิยะรัศมี ปิยะพงษ์วิวัฒน์ เป็นการเล่าเรื่องเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่าง “วิกฤต” ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เธอร้อยเรียงงานก่อนหน้านี้นี้แบบทบทวีคุณเพื่อบอกเล่าถึงที่มาที่ไปของสิ่งที่มนุษย์ชาติกำลังเผชิญอยู่ หากจะกล่าวให้เฉพาะกว่านั้น เธอไม่ได้กำลังพูดถึง “มนุษย์” ในความหมายแบบดาษดื่นทั่วไป แต่เธอสนใจชีวิตของคนธรรมดาสามัญที่ต้องเผชิญกับสิ่งที่อุบัติขึ้นเบื้องหน้า

ในงานก่อนหน้านี้นี้ เธอเคยเล่าเรื่องของชนชั้นแรงงานซึ่งเป็นคนระดับล่างๆ ที่ถูกซุกซ่อนอยู่ในซอกหลืบของสังคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ไม่ว่าจะผ่านการบันทึกเรื่องราวของผู้คนเหล่านี้ในเวียดนาม พม่า และกัมพูชา รวมถึงประเทศไทย เรื่องเล่าเหล่านี้เป็นเรื่องราวของแรงงานที่อยู่ที่ไหน “สักแห่ง” ซึ่งคำว่า “สักแห่ง” ก็อาจจะมีความหมายถึงการระบุดานที่ที่แน่นอนหรือไม่ก็ได้ หาก “สักแห่ง” ไม่ใช่สถานที่ในเชิงภูมิศาสตร์ที่เฉพาะเจาะจง มันก็คงจะหมายถึง “ทุกๆ แห่ง” ได้ด้วยเช่นกัน ในแง่นี้ เรื่องราวที่เธอพยายามเล่าในงานของเธอก็คือการผูกโยงเรื่องราวของชนชั้นแรงงานในแห่งหนต่างๆ เข้ามาหากัน เพียงแค่เราเปลี่ยนภาษาพูดที่ปรากฏอยู่ในงานวิดีโอให้เป็นภาษาอื่น เราก็จะพบว่าเรื่องเล่าเหล่านี้ก็จะสามารถบอกเล่าเรื่องราวในที่อื่นๆ ได้อย่างไม่ต่างกันนัก

แกนของเรื่องเล่าที่ว่าก็คือ “อูฐ” อันไร้ค่าและปราศจากความหมาย ซึ่งเป็นสถานะทั่วไปของผู้คนในสังคมปัจจุบัน ดังที่ปรากฏในงานก่อนหน้านี้นี้ของเธอที่จัดแสดงที่ Gallery Seescape เมื่อปี 2562 ก็คือจุดร้อยเรียงความคิดของเธอทั้งหมดเข้ามาด้วยกัน

งานชิ้นล่าสุดนี้ เธอขยับเรื่องเล่าของเธอออกไปกว้างขึ้น โดยการหันไปสำรวจเรื่องราวของสิ่งที่สัมพันธ์กับชีวิตของคนธรรมดาสามัญ นั่นคือ เชื้อโรคและวิกฤตของระบบนิเวศที่กำลังทวีความรุนแรงในปัจจุบัน แน่นอนว่าแกนเรื่องของเธอที่พัฒนามาจากงานก่อนหน้านี้นี้ นั่นคือ “อูฐ” คำถามก็คือ ท่ามกลางสถานะของวิกฤตการณ์การ “อูฐ” เหล่านี้จะมีชีวิตอยู่อย่างไร หรือในท้ายที่สุด ถ้าอูฐเหล่านี้จะมลายหายไปเฉกเช่นเดียวกับการสูญพันธุ์ของสิ่งมีชีวิตนานาชนิดบนโลก คำถามที่น่าสนใจในงานชิ้นนี้ก็คือน่าสนใจว่า สิ่งต่างๆ สูญพันธุ์ไปแล้ว สิ่งใดเล่าจะยังคงหลงเหลืออยู่ สิ่งที่ว่าคือ มนุษย์ เชื้อโรค ดาวโลก โลก หรืออะไรกันแน่ หรือจะเป็นไปได้แค่ไหนที่โลกจะยังคงดำรงอยู่โดยไม่มีสิ่งมีชีวิตใดๆ เหลือรอดอีกแล้ว ฯลฯ

เมื่อกล่าวถึงเฉพาะชื่องาน ผมเห็นว่า เธอพยายามชักชวนให้เราครุ่นคิดมากขึ้นเกี่ยวกับสถานการณ์ในปัจจุบันแบบที่เธอถามเราว่า Where do we go from here? แน่นอนว่า “ตรงนี้” หรือ here ก็เป็นสิ่งแรกๆ ที่เธอชวนให้เราตั้งคำถามว่ามันหมายถึงอะไรกันแน่ ก่อนที่เราจะตอบว่าแล้วจาก “ตรงนี้” นั้นเราจะไป “ที่ไหน” อะไร

¹ สำหรับประกอบการเสวนาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของนิทรรศการศิลปะ Where Do We Go From Here ของ Piyarat Piyapongwivat จัดที่ Gallery Ver และผู้เขียนขอขอบคุณ พนา กันธา ที่ช่วยตรวจแก้ภาษาให้มีความถูกต้องและชัดเจนยิ่งขึ้น

เล่าคือตรงนี้ และที่ไหนเล่าที่ “เรา” กำลังจะไป และทำไมต้องเป็น “เรา” และหากมันจะต้องเป็น “เรา” แล้ว “เรา” ที่ว่านี้หมายรวมถึงใครหรือสิ่งใดบ้าง ฯลฯ

คำนาม here ก็เช่นเดียวกับว่า now หรือ there ที่เป็นคำนามซึ่งไม่ระบุหรือโยงยึดอยู่กับความเฉพาะแบบ particular ในความหมายที่มันระบุถึงสถานที่ที่แน่นอน แต่มันเป็นคำนามที่มีความเป็นเอกพจน์แบบ singular ที่ใครๆ ก็สามารถเป็นอยู่ที่นี้หรือที่นั่น แบบที่เราพูดว่า “ฉันอยู่ที่นี่” (I am here.) หรือ “ฉันอยู่ที่นั่น” (I was there.) โดยไม่ต้องระบุสถานที่ที่เฉพาะเจาะจงแบบที่เราปักหมุดลงบนแผนที่หรือ GPS ในมือถือ นั่นเพราะทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่หรือดำรงอยู่ก็ย่อมจะมีที่นี้ของตัวเอง “ที่นี่” จึงอยู่ในทุกที่และทุกที่ก็สามารถเป็น “ที่นี่” ได้ หากเรายังอยู่

คำถามต่อมาก็คือ “เรา” (we) ในงานของปิยะรัศมีคือใครกันแน่ มันหมายรวมถึงใครเข้ามาบ้าง แน่นนอนว่าในแง่ของภาษา “เรา” ก็ต่างจาก “ฉัน” ในขณะที่ “ฉัน” เป็นการระบุตัวตนแบบปัจเจกที่มีขอบเขตแน่นอนผ่านองค์ประธานผู้พูดคนเดียว แต่ “เรา” กลับหมายรวมถึงหลายๆ คนหรือหลายๆ สิ่งเข้ามา ขอบเขตของคำว่า “เรา” จึงไม่ได้มีความจำกัด (finite) ตายตัวแบบมีอาณาเขตหรือเป็นจำนวนที่นับได้แบบที่เกิดกับคำว่า “ฉัน” หรือ “เขา” ในทางกลับกัน “เรา” เป็นสิ่งที่สามารถขยายออกไปได้สารพัดทิศทางโดยไม่จำกัด (infinite) คุณลักษณะของความเป็น “เรา” จึงไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน แต่เราคือการระบุว่า สิ่งต่างๆ ที่มารวมเป็น “เรา” นั้นมีอะไรบางอย่างร่วมกัน คำว่า “ร่วมกัน” ในที่นี้ก็personละเรื่องกับ “เหมือนกัน” การที่สิ่งต่างๆ มีอะไร “ร่วมกัน” ก็ไม่ได้ทำให้สิ่งต่างๆ “เหมือนกัน” (ผมนึกถึงงานนิทรรศการศิลปะงานแรกของเธอที่เล่าเรื่องความหลากหลายทางเพศ) เพราะหากสิ่งต่างๆ เหมือนกัน มันก็ย่อมไม่ต้องการการร่วมกัน ในทางตรงกันข้าม การที่ภายในความเป็นเราประกอบขึ้นจากสรรพสิ่งที่แตกต่างกัน การมีอะไรร่วมกันก็กลายมาเป็นสิ่งที่เป็นไปได้

งานศิลปะหลายต่อหลายชิ้นของปิยะรัศมีจึงมุ่งไปที่การขยายความเป็น “เรา” ออกไปอย่างไร้ขอบเขตพร้อมๆ กับที่เน้นย้ำถึงความแตกต่างของสิ่งที่มาร่วมกันเป็น “เรา” ซึ่งแตกต่างจากพรมแดนหรืออัตลักษณ์ของรัฐและชาติที่แบ่งแยก “ฉัน” กับ “เขา” ออกจากกันมากกว่าจะมุ่งไปที่การหาจุดเชื่อมร้อยของความเป็นเรา

เมื่อ here เป็นสรรพนามที่เปิดให้สรรพสิ่งสามารถอยู่ “ที่นี่” ได้ และเมื่อ “เรา” เป็นสรรพนามที่ตรงกันข้ามกับการลากเส้นขอบเขตแบบจำนวนนับได้ รวมถึงไม่สามารถลดทอนให้เป็นความเหมือนกันได้ “เราซึ่งอยู่ที่นี่” หรือ “เราจะไปไหนต่อจากตรงนี้” แบบ Where do we go from here? จึงเป็นสภาวะเปิดที่เป็นอนันต์ในตัวมันเอง แน่นนอนว่า “เรา” แต่ละ “เรา” ก็มี “ที่นี่” ของตัวเราเอง และด้วยเหตุที่ “ที่นี่” เป็นการดำรงอยู่ที่ไหนก็ได้มันก็ย่อมจะทำให้ความเป็น “เรา” สามารถเกิดขึ้นได้ แม้ว่าเราจะอยู่ “คนละที่” (ในความหมายทางภูมิศาสตร์) กันหรือแตกต่างกัน ในแง่นี้ การพูดว่า “เราอยู่ที่นี่” จึงหมายถึง “เราล้วนแล้วแต่อยู่ที่นี่” ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น โดยไม่จำเป็นต้องคิดกันใครออกไป “ที่นี่” จึงไม่ใช่สิ่งที่ดำรงอยู่อย่างสมบูรณ์ หากแต่เป็นที่ที่ทั้งอยู่ “ที่นี่” และอยู่ “ที่อื่น” ไปพร้อมๆ กันได้ด้วย

อย่างไรก็ดี การเน้นย้ำคำว่า “ที่นี่” ในงานของปิยะรัศมีก็เป็นการระบุหมุดหมายของอะไรบางอย่างทั้งในแง่พื้นที่และเวลา “ที่นี่” จึงไม่ใช่ความต่อเนื่องจากอดีต/ที่อื่น แต่ “ที่นี่” เป็นความไม่ต่อเนื่อง และยังเป็น การเน้น

ย้าถึงจุดตั้งต้นอันใหม่ที่เราสามารถเริ่มต้นใหม่ในการใช้ชีวิตหรือคิดถึงการใช้ชีวิตที่แตกต่างจากอดีต/ที่อื่นได้ด้วย หาก “ที่นี่” หมายถึง การเริ่มต้นใหม่ คำถามของปิยะรัศมีก็น่าจะหมายถึงการชักชวนให้เราเริ่มต้นใหม่ ซึ่งเป็นการเริ่มต้นใหม่ที่ต้องแตกต่างหรือไม่เหมือนเดิมอีกต่อไป

ผมเห็นว่า ก่อนที่จะกระโดดไปอ่านสารว่าด้วยวิกฤตของระบบนิเวศที่อยู่ในงานชิ้นนี้ เราอาจจะกลับมาเริ่มต้นที่จุดตั้งต้นที่สาระสำคัญพื้นฐานที่สุดของงานชิ้นนี้ของปิยะรัศมีเสียก่อน นั่นคือ การกลับมาที่ประเด็นพื้นฐานที่ “เรา” ควรจะถามในปัจจุบันว่า “เราคือใคร” และ “ที่นี่คือที่ไหน” ซึ่งเป็นคำถามที่จำเป็นต้องอภิปรายและถอดรื้อกันในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับอภิปรายจนถึงระดับปรากฏการณ์

ในท้ายที่สุด แน่แน่นอนว่า สิ่งทำงานนิทรรศการศิลปะนี้เสนอก็คือ *เราต้องทำอะไรบางอย่างร่วมกัน* และเมื่อคุณได้ดูงานของเธอแล้ว ผมก็อยากถามว่า สำหรับพวกคุณ “เรา” คือใคร และ “ที่นี่” คือที่ไหน ซึ่งน่าจะเป็นจุดตั้งต้นก่อนที่เราจะตอบคำถามของปิยะรัศมีว่า “จากที่นี่ เราจะไปที่ไหนกันต่อ”